

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Харківське історико-філологічне товариство

Український СВІТ

у наукових парадигмах

Збірник наукових праць

Випуск 7/2020

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- Маленко О. О., д-р філол. наук, проф. (Харків) (головний редактор)
- Голобородько К. Ю., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- Єрмоленко С. Я., д-р філол. наук, проф. (Київ)
- Лисиченко Л. А., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- Кравець Л. В., д-р філол. наук, проф. (Київ)
- Новиков А. О., д-р філол. наук, проф. (Глухів)
- Юр'єва К. А., д-р. пед. наук, проф. (Харків)
- Богданова І. Є., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Борисов В. А., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Нестеренко Н. П., канд. пед. наук, доц. (Харків)
- Руденко С. М., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Умрихіна Л. В., канд. філол. наук, доц. (Харків) (заступник головного редактора)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- Нелюба А. М., д-р філол. наук, проф., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
- Степаненко М. І., д-р філол. наук, професор, ректор Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Ухвалила вчена рада українського мовно-літературного факультету
імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
(протокол № 4 від 26 жовтня 2020 року)

У 41 Український світ у наукових парадигмах: Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. — Харків : ХІФТ, 2020. — Вип. 7. — 211, [1] с.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3281 від 18.09.2008.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

культурних діячів, аналізові частотності й форм вираження суржику як соціолінгвістичного явища українського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Масенко Л. Т. Суржик: між мовою і языком. К., 2011. 135 с.
2. Мусатов В. Н. Русский язык: Фонетика, фонология, орфоэпия, графика, орфография: учебное издание. Москва: Флинта, 2012. 242 с.
3. Павлюк В. А. Становлення неофіційного антропонімікону Вінниччини: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Донецький національний університет. Вінниця, 2016. 244 с.
4. Пономарів О. Д. Сучасна українська мова: підручник / за ред. О. Д. Пономарева. К.: Либідь, 2008. 488 с.
5. СУМ: Словник української мови: в 11 томах. / редкол.: І. К. Білодід та ін. К.: Наукова думка, 1978. Т. 9. 916 с.
6. Томіленко Л. М. Суржик як об'єкт наукових досліджень і дискусій. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/42977417.pdf>
7. Ціхоцький І. Антисуржик: у пошуках мовної ідентичності. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Вип. 57. 2012. С. 364–366.

УДК 81' 373.72

Олена Титаренко

магістрантка; наук. кер.: д. філол. н., проф. О. О. Маленко
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ЕМОТИВНО-ЕКСПРЕСИВНИЙ МОДУС ТЕКСТІВ ОКСАНИ ЗАБУЖКО: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ РІВЕНЬ ТЕКСТОВОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Поняття емотивності й експресивності тексту розглядали в різний час у своїх працях українські та зарубіжні мовознавці: Ш. Баллі, В. Болотова, В. Виноградов, В. Воїнов, С. Гладь, В. Калашник, В. Маслова, А. Мойсієнко, Л. Ставицька, В. Чабаненко, В. Шаховський, Р. Якобсон та ін. Актуальність теми дослідження зумовлена зацікавленням сучасної лінгвістики питаннями ідіостилю провідної української вченої, письменниці, перекладачки, публіцистки Оксани Забужко, що є оригінальною, креативною авторкою з виразною, індивідуальною мовною картиною світу. Проблема емотивності й експресивності художньої мови О. Забужко перебуває в активному дослідницькому опрацюванні сучасними лінгвістами (праці Л. Бороденко, Н. Громової О. Маленко, М. Шведової та ін.).

Мета поданого дослідження полягає у виявленні й описі лексичних (лексико-семантичних і лексико-граматичних) репрезентантів емотивно-експресивного модусу, реалізованого в ідіостильовому та лінгвопрагматичному ресурсах текстів Оксани Забужко.

Специфіка ідіостильового аналізу художнього тексту полягає у виявленні контекстуальної семантики образного слова і закономірностей стилістичного забарвлення мовних одиниць, що має вияв на рівні синтезу зображальних можливостей літературної мови, авторської психомотивації, національної традиції, специфіки

мистецького бачення світу та енергії словесного образу, що постає з творчої рефлексії на буття [Бацевич; с. 350]. Звідси постає потреба дослідження експресивно забарвленої лексики в мові творів письменниці, адже емотивний модус у ній виявлено максимально. Вербальний феномен Оксани Забужко привертає до себе увагу насамперед експресивною напругою, мовно-виражальною незвичністю, нешаблонністю лексичних і загалом образних засобів.

Найбільш продуктивними в мовній тканині текстів авторки є слова, які містять емотивно-оцінний або експресивний компонент уже в основному значенні: *Ні, золотко...* (Забужко, 2000; с. 14); *Ходили вони виногроном, якому ще тільки належало бути шалено розскубаним...* (Забужко, 2000; с. 36); *Оленка, зміючка, сестричка, ріднесенька, гадина з лісу* (Забужко, 2000; с. 61). У цьому разі емотивно-оцінний модус (негативний, несхвальний) посилений у контексті поєднанням семантично протилежних слів *зміючка / сестричка; ріднесенька / гадина*, які до того ж експресивно насажені. Дуже часто О. Забужко використовує антонімічний контраст мовних одиниць для посиленої передачі відчуттів героя: *...не відпускає думка про страх — перший і останній на цьому світі страх твоєї сестри...* (Забужко, 2005; с. 26). Завдяки такому прийому текст стає більш емоційно напруженим та увиразненим.

Для того щоб додати творам експресивного забарвлення, авторка вдається й до синонімічних пар дієслів розмовного маркування: *...Марія розсміялася, розреготалася, розійшлася, розвеселилася, немов блаженна...* (Забужко, 2000; с. 53). Забужко використовує синонімічні дієслова-експресиви для характеристики головної героїні, демонструє прояв її активного емоційного стану, збудження. Чільне місце в ідіостилі письменниці займають okazіональні складні конструкції з експресивним компонентом у структурі значення: *доскоцько-допитацька* (прислівник), *вхлебтуючи-всьорбуючи* (дієприслівник), *гризоти-мерзлоти* (іменник), *ціпонькі-дрібоньки* (іменник), що є авторськими ідіостильовими маркерами мови О. Забужко. За допомогою цих лексико-граматичних конструкцій авторка увиразнює, конкретизує картини подій і характеристики персонажів. Також письменниця активно насичує мовний простір своїх творів експресивно забарвленими діалектизмами та просторіччями (модус згрубілості): *пацнути, биндища, сорома, глемездисько, мугу-ряки, талярище, прекаnudний, коцем'яло, притицялася, тюгукати* та ін. Нерідко в контексті має місце нетранслітерована іншомовна лексика, функція якої осучаснити оповідь, синхронізувати її із зображенням часом: *В кухні — крихітний eat-in kitchen холодильник, електроплитка...* (Забужко, 1996; с. 21).

Отже, лексико-семантичні засоби в художніх текстах О. Забужко сприяють посиленню емотивно-експресивного модусу контексту. Вагоме функційне навантаження має експресивно забарвлена лексика, зокрема діалектні слова, антонімічні/синонімічні моделі, складні лексико-граматичні новоутворення, іншомовні нетранслітеровані слова. Усе залежить від авторського наміру й контекстної настанови, з якою вживаються ці вербальні репрезентанти, а також від особливостей мовної картини світу письменниці, що є відображенням її оригінального художнього мислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Нариси з теорії тексту: Монографія. Львів, 2019. 280 с.
2. Вільчинська Т. Структурно-стилістичні особливості порівняльних конструкцій як механізму інтерпретації мовної картини світу у поетичному ідіолекті Т. Шевченка. Збірник наукових праць ЧНУ: Слов'янська філологія. Чернівці, 2009. С. 349–354.

3. Громова Н. Мовні контрасти як засоби експресивності у творах О. Забужко та Ю. Андруховича. Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: зб. наук. праць / ред. кол.: В.В. Барчан [та ін.]. Ужгород: Говерла, 2011. Вип. 16. С. 357–360.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Забужко Оксана. Польові дослідження з українського сексу: Роман. К.: Згода, 1996.
2. Забужко Оксана. Казка про калинову сопілку. К.: Факт, 2000.
3. Забужко Оксана. Сестро, сестро: Повісті та оповідання. К.: Факт, 2005.

УДК 811.161.2'81

Вікторія Усатенко

магістрантка; наук. кер.: к. філол. н., доц. Л.П. Петрова Озель
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ЛОГІКО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ ТЕКСТІВ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ

У стилістичній різноманітності й багатстві української літературної мови важливу роль відіграє офіційно-ділове мовлення в його усному й писемному варіантах. Узагальнюючи досвід досліджень зі стилістики, культури мови, ділового спілкування О. Пономаріва, С. Єрмоленко, Л. Мацько, Н. Бабиц, С. Шевчук, М. Пентиліук, В. Чабаненка, О. Муромцевої, А. Коваль, А. Нелюби, М. Зубкова, *мовний стиль* визначаємо як сукупність лінгвістичних прийомів і засобів, вибір яких зумовлюється змістом, метою і характером спілкування й висловлювання; це особливим чином організоване і впорядковане мовлення, основними ознаками якого є вибірковість мовного матеріалу і його специфічна узгодженість; *стиль мовлення* — доцільна, впорядкована і вмотивована організація мови з умілим добром засобів, урахуванням конкретної мети, умов і обставин, що зумовлені комунікативними ситуаціями.

У лінгвістичній літературі відзначають інтелектуалізм як притаманну ознаку мови (праці В. Борисова, О. Муромцевої, Т. Панько, Л. Петрової Озель, Л. Ставицької, Л. Шевченко), що на лексико-семантичному рівні виявляється у функціонуванні розвинених термінологічних систем, розгалуженої сфери абстрактної лексики, власних імен як носіїв інтелектуальної інформації в текстах. Серед інших стильових різновидів (наукового, офіційно-ділового, публіцистичного, конфесійного, художнього, стилю побутового мовлення (розмовного), епістолярного) офіційно-діловий стиль визначають як підпорядкований законам логічного викладу матеріалу, аналітичної побудови тексту, ґрунтований на фіксації результатів інтелектуально-раціональної й практично-доцільної діяльності організацій, установ, підприємств.

Актуальність аналізу текстів офіційно-ділового стилю з точки зору дослідження їх логіко-раціональних складових зумовлена потребою подальшого обґрунтування процесів інтелектуальної еволюції української літературної мови

Олена Джура

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ МІФОЛОГЕМ ЯК ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ ОДИНИЦЬ (НА МОВНОМУ МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «Тисячолітній Миколай» П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО) 162

Наталя Ісакова

ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІ ІМЕННИКИ ЯК ВИЯВ МОВОСТИЛЮ (НА МАТЕРІАЛІ ІСТОРИЧНИХ РОМАНІВ) П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО 166

Ольга Коваль

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ В 11 КЛАСІ 168

Ольга Колосова

СХІД І ЗАХІД З'ЄДНАЛА ПОЕЗІЯ: ЛІНГВОХУДОЖНІЙ ОБРАЗ ВІЙНИ 170

Олена Кукіна

МОВНИЙ ОБРАЗ ЖІНКИ В ГАЗЕТНОМУ ДИСКУРСІ ЧУГУЇВСЬКИХ ЗМІ 173

Аліна Меделяєва

ХУДОЖНЬО-СМИСЛОВИЙ КОД «ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА» В СТРУКТУРІ КОНЦЕПТУ «КИЇВСЬКА РУСЬ» (НА МАТЕРІАЛІ ІСТОРИЧНИХ РОМАНІВ) П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО 177

Тетяна Ніфантиєва

ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ В УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ В 5 КЛАСІ 180

Марина Скидан

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВТІЛЕННЯ ПРИРОДНОГО ЧАСУ В МОВІ ПРОЗИ М. ВІНГРАНОВСЬКОГО 182

Ярослав Скидан

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ *СЛОВО* В ПОЕТИЧНОМУ ТЕКСТІ 184

Вікторія Соприкіна

УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ В ПСЕВДОНІМІКОНІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ 186

Олена Титаренко

ЕМОТИВНО-ЕКСПРЕСИВНИЙ МОДУС ТЕКСТІВ ОКСАНИ ЗАБУЖКО: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ РІВЕНЬ ТЕКСТОВОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ 188

Вікторія Усатенко

ЛОГІКО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ ТЕКСТІВ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ 190

Олена Фурат

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ ЧОРНОБИЛЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ДОКУМЕНТАЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ: ПОСТАНОВКА ЛІНГВІСТИЧНОЇ ПРОБЛЕМИ 193

Тетяна Чернецова

СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НЕОЗНАЧЕНО-ОСОБОВИХ РЕЧЕНЬ У РОМАНІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА» 195

Анна Штефан

ДІАЛЕКТИЧНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «СОЛОДКА ДАРУСЯ» 197

Юлія Шевченко

АКТУАЛІЗАЦІЯ МІФІЧНИХ І КАЗКОВИХ МОТИВІВ У ПОВІСТІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «КАЗКА ПРО КАЛИНОВУ СОПІЛКУ» 199